

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

ТЕЛИЛИМ ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 323.17:316.6

**ЛІБЕРАЛЬНА ПАРАДИГМА У ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

ОДЕСА – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі політичних наук Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник:

доктор політичних наук, професор
НАУМКІНА Світлана Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, завідувач кафедри політичних наук

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
Розова Тамара Вікторівна
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
завідувач кафедри філософської антропології

кандидат політичних наук, доцент
Хорошилов Олег Юрійович,
Інститут соціальних наук
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
доцент кафедри політології

Захист відбудеться 2 червня 2011 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36)

Автореферат розісланий «29» квітня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. І. Ростецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертації обумовлена суперечливим характером процесу формування інституційного дизайну політичної системи України. Майже двадцятирічний період незалежного існування української держави характеризується постійним відтворенням кризових ситуацій у функціонуванні її управлінських інститутів, наявністю сталого тренду «конституційних циклів» перерозподілу повноважень між гілками влади, в цілому, та їхніми окремими структурними елементами, зокрема. Враховуючи особливі – організаційно-контрольні та регулятивні функції, що їх повинна виконувати модерна політична система, зазначені недоліки її українського інваріанту не можуть бути інтерпретовані як виключно ендогенні проблеми цілком незалежної ланки суспільного життя, адже вони негативно впливають на спрямованість та зміст всіх без винятку процесів, що розгортаються в економічній, культурній, духовній та багатьох інших підсистемах вітчизняного соціуму. Велика ресурсна витратність української політичної системи, у порівнянні з її невисокою ефективністю, обумовлює актуальність винайдення дієвих рецептів підвищення коефіцієнту корисної дії вітчизняних управлінських структур. Очевидними кроками для вирішення цього завдання слід вважати ретельний аналіз та творче застосування у специфічних національних умовах досвіду інших країн, що спромоглися виробити оригінальні алгоритми функціонування власних управлінських систем. В цьому сенсі, найбільш привабливим є саме ліберальний проект облаштування політичної системи суспільства з огляду на реальні показники економічного, політичного та гуманітарного розвитку країн його успішної реалізації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження розроблене згідно із загальною науково-дослідною темою кафедри політичних наук Державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського «Трансформаційний процес в Україні: основні проблеми та умови їх вирішення» (№ держреєстрації 0109U000215), одним із виконавців якої є дисертант.

Мета і завдання – виявити ступінь ефективності трансформації політичної системи України, здійснюваної у парадигмальних межах ліберального проекту суспільних перетворень.

Центральна тема дисертаційного проекту обумовила нагальність вирішення наступних дослідницьких завдань:

- дослідити зміст аргументивного поля ліберального дискурсу щодо алгоритмів, цілей та засобів функціонування ієрархічних управлінських підсистем модерних соціумів;
- визначити та апробувати методологічний інструментарій наукового пізнання сутності ліберальної політичної системи;
- розкрити специфіку ліберальної парадигми функціонування політико-управлінських інститутів у практичному вимірі;

– виявити сутність феномену соціодинаміки політичних систем сучасності;

– проаналізувати особливості розбудови інституційного дизайну політичної системи України крізь призму теорії конституційних циклів;

– встановити функціональну роль, яку відіграють «структури – адаптери» у процесах політичної комунікації в сучасній Україні.

Об'єктом дослідження слід вважати політичну систему суспільства, яка функціонує у реальному просторово-часовому континуумі з чіткою орієнтацією на основні парадигмальні постулати лібералізму.

Предметом дослідження постає визначення концептуального підґрунтя ліберального проекту облаштування політичної системи та специфіка його практичної імплементації в унікальних соціокультурних умовах України в хронологічному періоді, починаючи з 1991 р. до кінця 2010 р.

Методи дослідження цілком підпорядковані необхідності вирішення центральної проблеми даної дисертації, відповідають сутності досліджуваного феномену та визначаються метою і завданнями наукового дослідження.

Центральна проблема дисертаційного дослідження зумовлює широке використання засадничих принципів системного підходу в науковому пізнанні соціальної дійсності. Завдяки орієнтації на його фундаментальні принципи та з використанням пропонованих технік дослідження, науковець отримує реальну можливість інтерпретувати управлінські інститути конкретного соціуму у вигляді цілісної, інтегрованої сукупності, яка функціонує у чітко визначеному просторово-часовому континуумі. У поєднанні з агентивно-орієнтованим структурно-функціональним підходом, використаний аналітичний інструментарій дозволяє компенсувати недоліки абстрактного теоретизування, притаманного всім ідеальним моделям кібернетичних систем, та квантифікувати такі «суб'єктивні» чинники функціонування управлінських ієрархій, як індивідуальні та групові мотивації основних соціальних агентів політичних процесів, специфіку їхніх світоглядних орієнтацій, особливості організаційної культури тощо.

У розкритті особливостей імплементації теоретичних постулатів ліберальної парадигми облаштування політичної системи в конкретних національних умовах, значною евристичною цінністю характеризується метод дослідження символічних матриць, засвоєних колективною свідомістю представників привілейованих соціальних груп – основних «конструкторів» інституційного дизайну сучасних політій.

Широке використання дослідницьких принципів та технік компаративістики дало змогу авторові дисертації не лише отримати критично необхідний обсяг емпіричної інформації щодо функціонування політичних систем країн «ліберального хартленду», але й здійснити корективи власного тлумачення сутності ліберальної парадигми облаштування соціальності в цілому.

Орієнтація на основні теоретичні постулати конкретно-історичного підходу дозволила дисертантові врахувати під час дослідження специфіки

трансформації політичної системи України чинник «залежності від пройденого шляху» (path dependency), який, власне, і визначає ступінь девіантності вітчизняного різновиду лібералізації управлінських інститутів від висхідної, ідеал-типової моделі.

Важливе місце в аналітичній інструментарії пропонованої дисертації посідає і комплекс загальнонаукових методів дослідження. Зокрема, широко використовувалися методи моделювання, аналізу та синтезу, абстрагування та сходження від абстрактного до конкретного.

У своїй оцінці ефективності функціонування політичної системи України автор звертався до методики соціальної статистики, зокрема, використовував дані міжнародних рейтингових агентств щодо рівня конкурентоспроможності української держави та ступеня захисту нею прав та свобод громадян.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сутністю центральної проблеми дисертаційного дослідження, актуальними науковими дискусіями з приводу визначення сутності ліберальної парадигми облаштування сфери політичного, авторською інтерпретацією феномену соціодинаміки політичної системи тощо. В межах дослідження отримано результати, що мають наукове значення:

Уперше:

– визначено, що центральною функцією ліберального різновиду ієрархії організаційно-контрольних та управлінських структур є корекція «недосконалої» природи людини у відповідності до раціонально сконструйованої моделі бажаного соціального устрою;

– подано та проаналізовано теорію соціодинаміки політичної системи. Сутність феномену соціодинаміки тлумачиться як адаптивність сукупності управлінських інститутів та медіативних структур, покликаних вибудовувати алгоритм власного функціонування у відповідності до вимог соціуму;

– доведено, що основним джерелом соціодинаміки політичної системи суспільства є функціональний дисонанс, який неминуче виникає у взаємодії «артефактної» політичної системи та «природного» соціуму. Підтверджено тезу, згідно з якою, параметрами соціодинаміки наділені переважно ліберальні політичні системи, які постають інституційним втіленням інноваційного розвитку та емансипації суспільства від диктату держави;

– обґрунтовано, що ліберальна парадигма облаштування сфери політичного, взята за основу суспільно-політичних та економічних трансформацій в Україні, виступала одночасно і як соціальний конструктор (демонтаж старої системи політико-владних відносин, зміна алгоритму функціонування держави), і як соціальний конструкт (популяризація у масовій свідомості українських громадян ретроспективного тлумачення лібералізму).

Уточнено:

– зміст класичної моделі внутрішньої структури політичної системи суспільства. Виявлений тісний ідейний взаємозв'язок наукових концепцій

Д. Істона та Г. Алмонда з ліберальним дискурсом щодо розбудови інфраструктури політичної комунікації в сучасних соціумах;

– специфіку алгоритму функціонування вітчизняної політичної системи, який тлумачиться як відкритий політичний процес із циклічно – коливальною динамікою розвитку;

– сутність та природу «малих конституційних циклів» у функціонуванні політичної системи сучасної України;

– причини функціональної кризи вітчизняних «структур – адаптерів», визначено практичні рекомендації щодо її подолання.

Дістало подальшого розвитку:

– положення, згідно з яким, у практичному вимірі, ліберальну модель організації діяльності політичної системи суспільства слід характеризувати як інституційно-збалансовану соціально-кібернетичну цілісність, наділену атрибутами рефлексивності (функції «входу»), керованості та ефективності (функції «виходу»).

Практичне значення одержаних результатів простежується за чотирма основними напрямками:

1. Науково-дослідницький: запропонована автором дослідження теорія соціодинаміки політичної системи потенційно здатна постати основою для подальшого вивчення ієрархій управлінських інститутів, як адаптивних механізмів сучасних соціумів.

2. Навчальний: значний емпіричний та теоретичний матеріал, узагальнений в межах пропонованого дисертаційного дослідження, може бути використаний у викладанні фахово – орієнтованих курсів: «Теорія політичних систем» та «Порівняльна політологія» для студентів ВНЗ України.

3. Аналітичний: матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані представниками наукової спільноти у вдосконаленні теоретичного інструментарію вивчення сутності та механізмів функціонування політичних систем сучасності.

4. Прикладний: практичні рекомендації, сформульовані дисертантом у результаті аналізу специфіки функціонування політичної системи України, можуть бути використані для якісної трансформації алгоритмів її діяльності у відповідності до вимог ліберальної парадигми політики.

Апробація результатів дисертації. Одержані висновки і положення дисертаційної роботи докладалися на Міжнародних наукових конференціях: «Соціальна політика і механізми інтеграції українського суспільства» (Одеса, вересень 2002 р.); «Политическая реформа – требование сегодняшнего дня» (Севастополь, май 2003 г.); «Государственная власть и политическое участие» (Севастополь, октябрь 2003 г.), «Основные ценности социал-демократической идеологии и перспективы её развития в Украине» (Севастополь, октябрь 2003 г.); «Політичні, економічні та психологічні виміри перехідного суспільства» (Суми, листопад 2005 р.); «XXI століття: Альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова теорія» (Сімферополь, лютий 2006 р.);

«Розвиток і зміцнення громадянського суспільства, забезпечення основних прав людини і громадянських свобод» (Київ, квітень 2007 р.), «Стратегії розвитку України у глобальному середовищі» (Сімферополь – Ялта, листопад, 2009 р.), «Ціннісний вимір політичної діяльності: політична трансформація сучасного українського суспільства» (Херсон, травень, 2010 р.).

Результати, отримані дисертантом, обговорювалися на науково-теоретичних семінарах та методологічних семінарах кафедри політичних наук Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (2007-2011 рр.)

Публікації. Основні ідеї і результати дисертаційного дослідження викладені автором у 5 наукових публікаціях, 4 з яких надруковані у виданнях, що визнані фаховими з політичних наук, а також доповідях і тезах на науково-теоретичних і науково практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 184 сторінок. Список використаних джерел містить 163 найменування (17 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначені об'єкт, предмет, сформульовані мета та основні завдання дослідження, охарактеризовано використані в роботі методи, її наукову новизну та практичне значення, подано відомості про апробацію теоретичних положень дослідження, його структуру та обсяг.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження політичної системи суспільства»** висвітлено стан зарубіжних та вітчизняних наукових розробок проблем функціонування політичних систем сучасних соціумів, розкрито зміст основних понять, узагальнено ключові принципи аналізу трансформаційних процесів, що відбуваються в інституційному дизайні управлінської підсистеми українського суспільства.

У *підрозділі 1.1 «Ліберальний дискурс про алгоритми, цілі та засоби функціонування ієрархічних управлінських інститутів»* розглядається еволюція змісту ліберальної парадигми облаштування сфери Політичного. Були проаналізовані праці класиків та сучасних представників ліберального дискурсу щодо організації діяльності кібернетичних систем демократичних політій.

З'ясовано, що ранні інваріанти ліберального дискурсу (XVII-п. XIX ст.) вже містили в собі ряд важливих концептуальних положень щодо визначення діяльності політичної системи суспільства: твердження про автономність управлінських інститутів по відношенню до соціуму, що їх створив; намагання віднайти дієві механізми, які б перешкождали тенденціям узурпації влади; глибока переконаність авторів раннього періоду в особливій ціннісній

забарвленості функціонування держави, зокрема, та політичної спільноти, в цілому (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, Ф. Гізо, Б. Констан, Д. С. Мілль, Г. Спенсер).

Особливу увагу приділено неоліберальній доктрині, яку, на переконання автора, слід вважати прямим нащадком ранньоліберальних концепцій облаштування соціального буття (Л. фон Мізес, К. Поппер, Ф. Фукуяма). Зазначено, що у відповідності до соціо – філософської системи нового лібералізму, політичні інститути створюють ринкові механізми, які узгоджують різноманітні суспільні вимоги (попит) та державну політику (пропозиція). Вільна конкуренція інтересів призводить до досягнення демократичного балансу в суспільстві. Але, ця демократія має у своєму підґрунті трансформований принцип більшості. Численні групи інтересу, що постають у ролі своєрідних агентів політичного ринку, стримують диктатуру виборчого мажоритаризму.

Визначено, що як для неолібералів, так і для неокласиків (М. Олсон, Дж. Гелбрейт) саме держава постає як центральний елемент політичної системи суспільства. Завдяки цьому «супер – політичному» інституту вдається забезпечити надійність соціальної інтеракції, усталеність суспільного ладу, корекцію вчинків індивідів тощо.

Підтверджено, що спільною рисою східноєвропейської аналітичної традиції, як комплексу наукових суджень щодо вибору парадигми суспільних перетворень, є акцентування уваги на аут-культурній природі лібералізму та критичне ставлення до нього (З. Відоевич, О. Дугін, Б. Капустін).

Зазначено, що сучасна українська історіографія містить в собі значний масив публікацій, автори яких наголошують на необхідності дотримання у розбудові політичної системи суспільства засадничих принципів ліберальної моделі: розподілу функцій гілок державної влади, її деконцентрації, вдосконалення регіональної інфраструктури врядування тощо (О. Білорус, С. Вовканич, В. Воловик, В. Кремень). Стверджується, що сучасний рівень вітчизняних політологічних студій, здійснюваний у зазначеному напрямку, характеризується не тривіальним запозиченням зарубіжних концептуальних схем, а чітко вираженим творчим характером (О. І. Кубракова, І. В. Батракова, В. П. Заблоцький).

У підрозділі 1.2 «Політична система суспільства у предметному полі гуманітаристики: методологічні принципи та техніки дослідження» визначено зміст основних наукових концептів – складових категоріального апарату дослідження: політична система суспільства, структури – адаптери, лібералізм, соціодинаміка тощо.

Обґрунтовано, що належний рівень евристичної ефективності методологічної бази дослідження забезпечується поєднанням аналітичних процедур системного підходу, агентивно-орієнтованих стратегій структурно-функціонального підходу, методу аналізу символічних матриць суб'єктів політики, а також світоглядними принципами конкретно-історичного підходу,

інструментарієм політичної компаративістики, комплексом конкретно-наукових методів набуття інформації тощо.

У висновках до першого розділу підтверджується значний вплив філософської системи лібералізму на змістовну еволюцію концепту «політична система суспільства». Доведено евристичну цінність застосування комплексної, міждисциплінарної методології у дослідженні спеціалізованих організаційно-контрольних систем сучасних соціумів.

У другому розділі «Ліберально-демократичні політичні системи у постмодерних трансформаційних процесах» виявлено специфіку змісту ліберальної парадигми облаштування сфери політичного та досвід імплементації її теоретичних постулатів на практиці країнами англо-американської політичної культури.

У підрозділі 2.1 «Ліберальна парадигма функціонування політико-управлінських інститутів: практичний вимір» детерміновані сутнісні складові ліберальної моделі конструювання соціального буття.

Відзначено, що найсуттєвішими рисами ліберальної парадигми діяльності управлінських інститутів є: схильність до соціально-політичного інжинірингу; чітке розмежування прерогатив держави та громадянського суспільства; легітимність правління та суверенітет суб'єктів влади; внутрішня збалансованість влади та адаптивність політичної системи тощо.

Обґрунтовано, що у політичній площині, практична імплементація настанов ліберальної парадигми облаштування політичної системи стимулювала здійснення переходу західних соціумів від власне державного управління до управління у більш широкому сенсі, основними суб'єктами якого виступає держава, у сполученні з деякими ключовими елементами громадянського суспільства (лобістські угруповання, комітети самоорганізації громадян, неурядові організації).

Доведено, що сутнісними недоліками ліберальної моделі політичної системи суспільства є: картелізація ринку політичних рішень; зростаюча анонімність процесів державного менеджменту; посилення ролі бюрократичного управління тощо.

Визначається, що ліберальну модель організації діяльності політичної системи суспільства слід розглядати як постійний процес увідповіднення функцій управлінських інститутів вимогам зовнішнього соціального середовища.

У підрозділі 2.2 «Соціодинаміка політичних систем сучасності» досліджуються сучасні тренди розвитку інтегрованих сукупностей управлінських структур країн Західної та Центрально-Східної Європи.

Обґрунтовано, що сутність феномену соціодинаміки слід тлумачити як адаптивність політичної системи – неодмінний атрибут інтегрованої сукупності управлінських і посередницьких структур та інститутів, покликаних вибудовувати алгоритм власного функціонування у відповідності до вимог «свого» соціуму. Каталізаторами цього процесу потенційно здатні виступати чинники ендогенної та екзогенної етіології, або їхні діалектичні комплекси.

Обстоюється висновок про впливову роль, які відіграють структури – адаптери (політичні партії, профспілки, неурядові організації, ЗМІ) у забезпеченні високого ступеню відповідності політичної системи запитам, які надходять від зовнішнього соціального середовища.

У висновках до другого розділу констатується високий ступінь ефективності практичної імплементації теоретичних постулатів ліберального проекту облаштування соціальності у діяльності кібернетичних систем країн «англо-американської» політичної культури. Підтверджується наявність безпосереднього взаємозв'язку між лібералізацією алгоритмів діяльності держави та залученням до налагодження процесів політичної комунікації структур – адаптерів.

У третьому розділі **«Парадигмальні особливості трансформації управлінської системи української політиї»** досліджується специфіка системних змін у сфері кібернетичної інфраструктури вітчизняного соціуму, виявляються фундаментальні чинники, під визначальним впливом яких відбувалося формування структури політичної системи України, детермінація алгоритмів діяльності її окремих складових елементів тощо.

У підрозділі 3.1 *«Розбудова інституційного дизайну політичної системи України: динаміка конституційних циклів»* обґрунтовується теза, згідно з якою, розбудову інституційної інфраструктури української політиї слід сприймати як відкритий політичний процес із циклічно-коливальною динамікою розвитку.

Відстоюється думка про те, що квінтесенцією моделі суспільно-політичних трансформацій початкових етапів незалежного існування країни була максимальна свобода ринкових зв'язків та мінімалізація функцій держави. Специфіка ціннісного коду провідних соціальних акторів викривлювала часовий вектор політичних перетворень, породжуючи реверсивні тренди демократизації та стимулюючи організаційні патології в інституційному середовищі політичної системи суспільства.

Автором констатується наявність конфліктно-кризового алгоритму функціонування політичної системи України, який стало відтворюється протягом всього періоду її незалежного існування. Характерними рисами цього алгоритму є: «малі» конституційні цикли, квазіконституціоналізм, блокада діяльності гілок державної влади «залізними трикутниками лобізму», зростання дистанції управлінських структур від соціального середовища тощо.

У підрозділі 3.2 *«Структури – адаптери в процесах політичної комунікації в сучасній Україні»* проаналізована діяльність структур громадянської самоорганізації у виконанні функцій агрегації та артикуляції інтересів соціальних груп українського суспільства, забезпеченні процесів вертикальної політичної комунікації тощо.

Зазначається наявність перманентної дисфункції українських структур – адаптерів. Відповідно до логіки сценарію редукованої лібералізації, держава намагається уникати посередницьких послуг структур громадянської самоорганізації, зумовлюючи консерватизм реалізації функцій «входу – виходу» політичної системи в цілому.

Обґрунтовано, що, внаслідок системного прояву негативних явищ у функціонуванні управлінських інститутів та структур – адаптерів, політичний зв'язок держави та суспільства в Україні є надзвичайно слабким, а рівень розбудови комунікаційної інфраструктури залишається незадовільним. Відповідно, проблематизується адаптаційна здатність політичної системи українського соціуму, знижується ступінь її відповідності викликам ендогенної та екзогенної етіології.

У висновках до третього розділу визначається референтність ціннісних детермінант неоліберальної парадигми по відношенню до інституційних перетворень в Україні періоду суверенізації. Підтверджується низька адаптивна здатність політичної системи країни, детермінуються її причини та заходи подолання.

У висновках викладаються основні результати і підсумки дисертаційної роботи, які були отримані в ході дослідження.

1. Породжений фундаментальними соціальними зрушеннями початкових етапів Модерну, ліберальний проект побудови політичної системи суспільства протягом наступних століть довів власну функціональну ефективність та принципову релевантність по відношенню до національної специфіки соціумів, які належали до різних культурно-цивілізаційних типів. В умовах сучасної глобалізованої цивілізації ліберальна парадигма облаштування сфери політичного, конкретизована у т.зв. «Вашингтонському консенсусі», безпосередньо або опосередковано визначає зміст та спрямованість розгортання фундаментальних соціокультурних, економічних та політичних процесів у всіх без винятку суспільствах.

Беззаперечним є той факт, що дискурсивний аргументативний простір, створений апологетами (Л. фон Мізес, К. Поппер, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон, М. Олсон, М. Жулінський) та критиками лібералізму (Г. Рормозер, Д. Харві, О. Дугін, О. Гальчинський), постав невід'ємною складовою світової гуманітаристики.

2. Попри наявність на сучасному етапі розвитку людської цивілізації багатьох різновидів лібералізму (неолібералізм, соціал-лібералізм, лібертаріанство, консервативний лібералізм тощо), спільними, «родовими ознаками» ліберальної парадигми суспільно-політичних перетворень слід вважати наступні: схильність до соціального інжинірингу; поміркований етатизм; наділення політичної влади статусом суспільно-значущого ресурсу; діалектична єдність секулярності та культурно-релігійного конформізму; не менш складний мікст індивідуалізму (переважно – економічного) та колективізму (здебільшого – у вирішенні соціально-політичних проблем). Так само, як і конкуруючі світоглядні системи, лібералізм прагне до «корекції» актуальної моделі соціальності та «вдосконалення» людської природи. Проте, на відміну від інших політичних парадигм, він зосереджений, переважно, на використанні «м'яких» («soft») та «розумних» («smart») соціальних технологій, віддаючи перевагу інструментарію моралі та культури, політичної соціалізації індивідів та економічному стимулюванню їхньої поведінки.

3. Ліберальна парадигма облаштування соціальності зосереджена не стільки на процесах розбудови держави, скільки на раціональному конструюванні політичної системи суспільства. Остання сприймається носіями ліберального світогляду як інфраструктура для ефективної суспільної комунікації, складові якої повинні бути увідповіднені одночасно і вимогам об'єктивної політичної доцільності, і суб'єктивним запитам учасників вертикальної та горизонтальної взаємодії. Завдяки таким організаційним настановам, індивід та соціальна група легітимізуються у статусі носіїв різноманітних інтересів, влада набуває відвертого ресурсно-інструментального значення, політика десакралізується, а держава – урізноманітнює власний інституційний дизайн та делегує частину своїх «традиційних» функцій структурам громадянського суспільства – політичним партіям, профспілкам, НУО, ЗМІ тощо.

4. Характерними ознаками ліберальних політичних систем слід вважати: наявність чіткого розмежування між компетенцією держави та прерогативами громадянського суспільства; легітимність правління та суверенітет суб'єктів влади; конституціоналізм; внутрішню збалансованість влади та адаптивність політичної системи в цілому. Остання опція ліберальних політичних систем активізується внаслідок залучення до виконання функцій «входу – виходу» недержавних інститутів громадянської активності, які виступають, по відношенню до системи, у ролі «структур – адаптерів». Саме внаслідок збалансованості функцій «входу» та «виходу», управлінські підсистеми ліберальних політич демонструють здатність до соціодинаміки – пристосування до викликів внутрішнього та зовнішнього соціального середовища, підтримуючи високий ступінь власної адекватності суспільним запитам і, відтак, належний рівень ефективності та конкурентоспроможності.

5. Поєднання в дизайні ліберальних управлінських систем артефактних кібернетичних інститутів та елементів громадянського суспільства, які формувалися еволюційно, дає реальну можливість розв'язати дилему невідповідності консервативної політичної «надбудови» та динамічного соціального «базису». Безпосереднім результатом цього слід вважати тренди деконцентрації та децентралізації влади, поширення практики функціонування коаліційних урядів, формування в сучасних ліберальних спільнотах культури політичного централізму, зниження напруження ціннісних конфліктів, наближення до консенсусної моделі прийняття загальнозначущих управлінських рішень тощо.

6. На сучасному етапі, найближче до комплексної реалізації теоретичних постулатів парадигми лібералізму наблизилися такі політії, як Великобританія та США. Політичні системи обох країн характеризуються наявністю трьох інституційних центрів політичної стабільності (Парламент – Уряд – Суд), поміркованою менеджеріальною автономією, широким плюралізмом колективних акторів визначення політичного порядку денного, регулярним залученням структур громадянського суспільства для здійснення функцій контролю та корекції внутрішнього курсу держави тощо.

7. Розбудова інституційного дизайну політичної системи незалежної України на перших етапах цього процесу повністю відповідала основним програмовим вимогам ліберальної парадигми. Проте, на відміну від країн «ліберального хартленду», під час заснування української політичної спільноти, із двох основних соціальних контрагентів (пересічні громадяни та еліта) провідну роль у процесі суверенізації відігравали саме представники пізньорадянської республіканської номенклатури. Специфічний ціннісний код останньої, у сукупності із відсутністю дієвого контролю з боку атомізованого пострадянського соціуму, посприяв створенню в Україні політичного ладу метисного типу: на формально інституційному рівні було досягнуто високого ступеню відповідності вимогам «Вашингтонського консенсусу», на рівні соціально-політичних практик домінуючими залишалися відверто неліберальні тактики та стратегії.

8. Кризові явища у функціонуванні політичної системи України зумовлені також і перманентною дисфункцією вітчизняних структур – адаптерів. Їхній сукупний кризовий стан створює значні перешкоди на шляху до вдосконалення функціонування політичної системи, яка потерпає від «інформаційного шуму» на своєму «вході» та нездатна урізноманітнити управлінський інструментарій на власному «виході».

На основі здійсненого в дисертації узагальнення емпіричних і теоретичних даних, автор вважає за доцільне сформулювати наступні практичні рекомендації:

1. Продовження адміністративної реформи, ініційованої Президентом України В. Ф. Януковичем, у напрямку раціоналізації інституційного дизайну ієрархії управлінських структур із чіткою орієнтацією на функціональний принцип організації міністерств та відомств.

2. Активне впровадження елементів «електронного врядування» на всіх рівнях української політичної системи, застосування автоматизованих інформаційних систем у закладах державної виконавчої, законодавчої та судової влади.

3. Проведення адміністративно – територіальної реформи в напрямку максимального наближення діяльності місцевих органів державної виконавчої влади до надання адекватних послуг населенню; чіткого визначення політичного та юридичного статусу обласних рад депутатів; розширення прав органів місцевого самоврядування з розпорядження ресурсною базою муніципальних і територіальних громад тощо.

4. Внесення коректив до виборчої системи. Запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими, преференційними списками на виборах депутатів Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів обласних рад.

5. Започаткування державного фінансування політичних партій, які стабільно набирають не менш, ніж 4 % підтримки виборців, з одночасною ревізією реєстру політичних партій України.

6. Прийняття Закону України «Про лобістську діяльність» із метою перешкоджання непропорційному груповому впливу на урядові структури.

7. Заснування громадського телебачення в Україні, як незалежного каналу політичної комунікації держави і суспільства.

8. Прийняття ліберальної парадигми державної соціальної політики: скорочення соціальних пільг та перерозподіл коштів, які звільнилися, на потреби незаможних верств населення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1.Тканова І. В. До питання про політичну реформу / І. В. Тканова // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць: – К.: ТОВ «XXI СТОЛІТТЯ: ДІАЛОГ КУЛЬТУР», 2004. – Вип. 16. – С. 60-67.

2. Тканова І. В. Правова держава та проблеми побудови її в Україні / І. В. Тканова // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць: – К.: «ІНТАС», 2007. – Вип. 23. – С. 139-145.

3. Телелим І. В. Державна влада на шляху трансформацій: від форми до змісту / І. В. Телелим // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць: – К.: «ІНТАС», 2009. – Вип. 41. – С. 188-194.

4. Телелим І. В. Політична система суспільства: ліберальний проект для України / І. В. Телелим // Актуальні проблеми політики: [зб. наук. праць / Голов. ред. Ківалов С. В.; відп. за вип. Кормич Л. І.]. – Одеса: ПП «Фенікс», 2010. – Вип. 40. – С. 223-233.

5. Тканова І. В. Проблеми формування політичного простору регіонів/ І. В. Тканова // Науково-практична конференція «Соціально-політична взаємодія в сучасній Україні: вибір шляхів державного розвитку». – Одеса, 2007. – С. 62-63.

АНОТАЦІЯ

Телелим І. В. Ліберальна парадигма у трансформації політичної системи України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2011.

Дисертація присвячена дослідженню ліберальної парадигми трансформації політичної системи України на сучасному етапі її розвитку. Було здійснено детальний аналіз сучасної зарубіжної та вітчизняної історіографії, присвяченої вивченню функцій та структури управлінських систем доби Модерну. Основну увагу приділено виявленню найбільш важливих рис ліберальної моделі облаштування соціальності, таким як: соціальний конструктивізм, економічний індивідуалізм, політична емансипація, помірний етатизм тощо. Згідно до цієї

моделі, політичне життя сучасних соціумів репрезентується як інтеракція підсистеми кібернетичних інститутів та структур громадянської активності.

В роботі було проведено порівняльний аналіз алгоритмів функціонування політичних систем країн західної ліберальної демократії та східних пострадянських суспільств.

Автор звертає особливу увагу на проблему впливу політичного реформування на системні трансформації в Україні. Були проаналізовані перспективні заходи, здатні елімінувати структурно-функціональний дисбаланс у політичній системі українського суспільства.

Ключові слова: політична система, ліберальна парадигма трансформації, соціодинаміка політичної системи, функції «входу – виходу», структури – адаптери, громадянське суспільство, політична реформа.

АННОТАЦИЯ

Телилим И. В. Либеральная парадигма в трансформации политической системы Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02. – политические институты и процессы. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2011.

Диссертация посвящена исследованию либеральной парадигмы трансформации политической системы Украины на современном этапе её развития. Осуществлён детальный анализ современной зарубежной и отечественной историографии, посвящённой изучению функций и структуры управленческих систем обществ периода Модерна. Определена и апробирована методология исследования процесса трансформации политической системы Украины.

Обосновывается вывод о том, что появление феномена политической системы общества тесно связано с историей функционирования тех человеческих коллективов, которые развивались в парадигмальных границах либерализма. Основное внимание уделено важнейшим атрибутам либеральной модели организации социальности, таким как: социальный конструктивизм, экономический индивидуализм, политическая эмансипация, умеренный этатизм. В соответствии с данной моделью, политическая жизнь современных социумов интерпретируется автором как интеракция подсистемы кибернетических институтов и структур гражданской активности. Важными атрибутами политической системы общества, сконструированной в соответствии с теоретическими постулатами либеральной модели, необходимо считать: сбалансированность полномочий ветвей государственной власти; конституционализм и чёткое разграничение суверенности субъектов политического взаимодействия; деконцентрацию и децентрализацию власти; свободную конкуренцию индивидов и социальных групп, легитимированных в статусе носителей рациональных интересов. Утверждается, что участие в процессах вертикальной политической коммуникации медиативных структур –

адаптеров наделяет управленческую подсистему общества атрибутами рефлексивности, гарантируя её высокую эффективность в исполнении функций «входа – выхода».

В диссертационном исследовании проанализирована сущность феномена социодинамики политической системы общества. Содержание данного явления интерпретируется автором в качестве приспособления интегрированной совокупности управленческих структур к вызовам внутренней и внешней социальной среды, осуществляемого путём целе – рациональной трансформации её институционального дизайна и изменения алгоритмов реализации функций «входа – выхода». В качестве примеров социодинамики политических систем были изучены «большие» и «малые» конституционные циклы, процессы деконцентрации и децентрализации политической власти, получившие статус трендов современного функционирования стран Западной и Центрально-Восточной Европы.

В работе выполнен сравнительный анализ алгоритмов функционирования политических систем стран западной либеральной демократии и постсоветских обществ Восточной Европы. Выявлено, что, по отношению к идеальному типу либеральной политической системы, кибернетические институты Великобритании и США выступают как образцы максимально полной имплементации её теоретических постулатов на практике, в то время как управленческие иерархии постсоветских политий демонстрируют высокую степень девиации от исходной парадигмальной модели. В качестве важнейшей причины низкой функциональной эффективности политических систем региона Восточной Европы определен постсоветский характер социальной среды, по отношению к которой фундаментальные ценностные постулаты либеральной парадигмы общественных трансформаций выступают как деструктивная инновация.

В исследовании обосновывается тезис о максимальной ориентации первых этапов системных трансформаций в Украине на теоретические постулаты «Вашингтонского консенсуса». Прослежено воздействие, оказываемое на политическое реформирование страны периода суверенизации, символических матриц, усвоенных коллективным сознанием основных социальных контрагентов преобразований – элиты и граждан.

Выявлена специфика формирования и деятельности отечественных структур – адаптеров, определены причины и следствия их дисфункции.

На основе разнообразных эмпирических и теоретических данных, отражающих основные этапы формирования институционального дизайна и определения конституционного статуса политической системы Украины, автором были выявлены её структурные недостатки. Диссертант подчёркивает негативное воздействие сценария «отложенной либерализации» на содержание и направленность процесса парадигмальной трансформации украинского социума и обращает особое внимание на необходимость дальнейшего реформирования управленческой системы страны. В диссертационном исследовании были обозначены перспективные мероприятия, способные

элиминировать структурные и функциональные недостатки политической системы украинского общества.

Ключевые слова: политическая система, либеральная парадигма трансформаций, социо – динамика политической системы, функции «входа – выхода», структуры – адаптеры, гражданское общество, политическая реформа.

SUMMARY

Telilym I. V. The Liberal Paradigm in Transformation of Political System of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation on competition of scientific degree of political sciences on specialty 23.00.02 – political institutes and processes. – State authority «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy», Odessa, 2011.

Dissertation is dedicated to the studies of the liberal paradigm of transformation of the political system of Ukraine at the modern stage of its development. The main emphasis was given to the determination of the most important features of the liberal model of political system of society, such as: social constructivism, economical individualism, political emancipation, etc. According to this model, political life of modern societies is considered as an interaction between of the subsystem of cybernetics institutes and the structures of civil activity.

A comparative analysis of the algorithms of function of political systems of the countries of Western liberal democracies and Eastern post-soviet states was carried out in this work.

The author gives a special attention to the problem of the influence of political reformation on motion of system transformation in Ukraine. Perspective facilities of the elimination of structural and functional imbalance of the political system of Ukrainian society were analyzed.

Key words: political system, liberal paradigm of transformation, social – dynamics of political system, «input – output» functions, adaptive – structures, civil society, political reform.

Підписано до друку 25.04.2011 р. Обсяг 0,9 друк. арк.
Формат 60x90/16 Зам. № 379. Тираж 100 прим. Папір офсетний.

Надруковано у друкарні видавництва «Принт Бістро»
(Свідоцтво В01 №621093 від 13.08.2003)
м.Одеса, вул. Троїцька 11
тел.: 784 14 34, 738 53 98